

אפשר להסביר את ארבעת הבנים לא כארבעה אחים בני דור אחד, אלא כארבעה בנים זה לזה, כלומר, כל אחד מייצג דור אחר, והדורות הולכים ופוחתים מבחינה דתית ומבחינה חברתית. ובמיוחד הדברים אמורים כלפי מדינות מסוימות בחוץ לארץ, כבר במאה שעברה, כאשר בנים הלכו והתרחקו ממסורת בית אבא הנה ארבעת הבנים: הראשון לא נזכר פה, זהו האבא, כי אם מדובר על בנים ודאי יש גם אב. האבא מייצג את האיש היהודי התמים והפשוט שעליו נאמר "צדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב', ד) הוא לא שאל שאלות, לא חקר ולא הקשה. היות וכתוב בתורה לבער חמץ- הוא ביער. לאכול מצה ומרור- הוא אכל. כל החומרות וכל הדינים, גם של שאר המצוות החוקים והמנהגים, היו בשבילו קודש-קודשים. אם הקב"ה ציווה – בשבילו זה הספיק: "זאת".

נולד לו בן. לבן הזה הוא גם דאג להעניק השכלה חיצונית, השכלה כללית, מחוץ למסגרת היהודית. הבן הזה נשאר נאמן למורשת, נאמן לתורה ולמצוות, אבל הוא כבר חקרן יותר: הוא מציג את השאלה של הבן החכם, "מה העדות החוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם?". כלומר, הוא רוצה לדעת למה, ויש אצלו הבדל בין "עדות" לבין "חוקים" ו"משפטים". הוא חקרן, הוא כבר יותר משכיל מאביו הבן הזה מתחתן, נולד לו בן. את הבן הזה, בנו של החכם, אנחנו פוגשים כבר לא בבית- הספר היהודי, לא בחדר ולא בתלמוד תורה, כלל וכלל לא בחינוך היהודי. הוא מתחנך בין לא יהודים, ממשיך בגימנסיה. באוניברסיטה הוא כבר בכלל בעיר אחרת, בחברה נוכרית לחלוטין, רחוק מתורה ומצוות, לא טלית ולא תפילין, לא שבת ולא מועד. רק כאשר מגיעה חופשת הפסח- בכל האוניברסיטאות זוהי תקופת הפגרה- הוא מגיע הביתה אל הוריו, וכאן מצרים את צעדיו: פה אסור כבר לאכול חמץ, פה כבר ניקו לפסח, וכן הלאה וכן הלאה. מגיע ערב החג, הוא רעב כי החל משעות הבוקר מפסיקים לאכול חמץ ועדיין לא אוכלים מצה, הוא צריך להסתפק באיזה רבע עוף, או בתפוח אדמה או ביצה, הדברים לא לרוחו... ליל החג כבר מגיע, אבא הולך לבית הכנסת, הוא כבר לא הולך עם האבא שלו לבית הכנסת, עד שהאבא חוזר, תפילה ארוכה, הוא חושב שכבר הגיע הזמן לאכול דבר מה, והנה מתחילה ההגדה. עד שמגיעים ל"שולחן עורך" הנשמה שלו כמעט פורחת. הוא מטיח ארבע מילים: "מה העבודה הזאת לכם?!" אצלו זה לא עדות לא חוקים ולא משפטים- זה נטל, זה עול, "בגלל שלפני שלושת אלפים שלוש מאות שנה יצאנו ממצרים והבצק לא הספיק להחמיץ אני צריך לסבול עד עצם היום הזה?"- זה הבן הרשע

הוא נושא אישה, דומה לו. ברוך השם בת ישראל, אבל רחוקה משמירת המסורת. ולהם נולד ילד, הילד הזה לא רואה בבית שום סממנים יהודיים. אבל כשהילד מגיע לגיל עשר, מחליטים סוף סוף הוריו שיש להכיר לו גם את סבא וסבתא שמדי שנה היו טורחים להזמין את בנם כלתם ונכדם אל שולחן הסדר שלהם. אף פעם לא נענו. סוף סוף הסכימו. הם מגיעים לשם. ערב פסח. הילד לא הכיר את סבו וסבתו. הם מחכים לו עם חליפה חדשה לחג, עם כיפה יפה לראשו, וכאשר מגיעה שעת הערב הסבא צריך ללכת לבית- הכנסת, הוא שואל: "מי בא איתי לבית- הכנסת?" הילד מתנדב, אפילו משתוקק ואומר: "סבא אני יכול ללכת איתך?.." הסבא מושיט זרת, וכף ידו של הילד הקטן מקיפה את הזרת של סבו והם הולכים ביחד לבית- הכנסת

בפדגוגיה קוראים לזה פירמידה הפוכה: ככל שפער הגילים גדול יותר, כך הזיקה הנפשית עמוקה יותר. הילד נקשר בנפשו של הסבא. הוא בא לבית- הכנסת מלא השתאות: פעם ראשונה הוא רואה בית כנסת מבפנים! מתפללים ושמים יד על העיניים, קריאת שמע, הוא לא ראה כדבר הזה. עומדים לתפילת עמידה ומתנועעים בשקט, הוא משתומם. שרים את ההלל השלם בלילה הראשון של פסח, השירה הזאת מדברת אל ליבו, הוא מלא רשמים. מגיעים הביתה, סבתא פותחת את הדלת, שולחן מבהיק של ליל הסדר, הכלים המצוחצחים, הכל בוקק. סבתא מדליקה נרות לחג, ואז מתגלים לנגד עיניו המצות, הקערה של פסח, כוסו של אליהו וכל הדברים האלו. זה הבן התם. זה הדור השלישי, שמצליח לפלוט רק שתי מילים: "מה זאת?" לא ראיתי את זה מעולם, לא בבית אבא ולא בבית אמא, זו הפעם הראשונה, מה זה

דור נוסף חולף. הסבא, החכם, הולך לעולמו. הבן התם נושא אישה בדומה אליו. נולד להם בן. זה הבן הרביעי, שמייצג את הדור הרביעי: הדור שאינו יודע לשאול. הוא לא יודע אפילו לשאול את שתי המילים "מה זאת", כי אין לו סיבה לשאול. אין מה שיעורר אותו לשאול, כי הוא לא רואה כבר סדר פסח לא בבית אביו, התם, ולא בבית סבו, הרשע.

על ארבעה הדורות האלה פותחת ההגדה בביטוי "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה". זה לא רק כנגד במשמעות של לעומת. "כנגד", כדי לשלול את ההידרדרות הזאת של הדורות, אמרה התורה והגדת לבנך. שמור על רציפות הדורות, החזק במסורת, "זכור ימות עולם.. שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (דברים ל"ב, ז), נחל והנחל ערכי יהדות מדור לדור.